

Ключевые слова: банк, проблемная кредитная задолженность, портфель проблемных кредитов, факторы увеличения проблемной кредитной задолженности, резервы по кредитным операциям.

Bondarenko L.A., Starodubtseva T.V.

Evaluation of the portfolio of bad loans of commercial banks in Ukraine in the context of the stability of the banking system

Investigated the causes of bad credit debt of commercial banks in Ukraine. The dynamics of a portfolio of performing loans of domestic banks for the years 2004-2013. These effects increase bad loans for the stability of the banking system. Prospects for further work to improve the quality of banks' loan portfolio.

Key words: bank, credit problem debt, portfolio of bad loans, factors increasing problem accounts payable, reserves for credit transactions.

Бондаренко Лариса Анатоліївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Стародубцева Тетяна Валеріївна – магістрант кафедри банківської справи Криворізького економічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

УДК 336.71

Л. Я. Тринька

АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ І ТЕХНОЛОГІЇ ДІАГНОСТУВАННЯ СТАНУ БЕЗПЕКИ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Обґрунтовано доцільність діагностування стану безпеки вітчизняних банків. Запропоновано технології реалізації аналітичних інструментів – збалансованої системи показників (BSC) і системи показників відповідальності (ASC) для діагностування стану безпеки вітчизняних банків.

Ключові слова: діагностування, безпека банку, збалансована система показників (BSC), система показників відповідальності (ASC).

Постановка проблеми. Внутрішня і зовнішня політична й економічна нестабільність у державі, залежність банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, концентрація активів банків у низькорен-

© Л. Я. Тринька, 2014

табельних галузях економіки, не дозволяють кредитно-фінансовій системі зневажливо відноситися до банківської безпеки. Постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, наявність різноманітних факторів, які перешкоджають досягненню тактичних та стратегічних цілей, вимагають обґрунтованих методик та технологій діагностування стану безпеки вітчизняних банків та оцінки її рівня.

Аналіз досліджень. Проблеми безпеки держави, галузей економіки, установ фінансової сфери, підприємств, особливо актуалізувались у посткризовий період, їм присвячено чимало досліджень у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Серед них – праці О. Ареф'євої, О. Барановського, Л. Донець, А. Єпіфанова, М. Єрмошенко, Г. Козаченка, О. Користіна, О. Кириченка, С. Побережного, О. Хитріна, К. Горячевої, М. Зубка, Т. Болгар, О. Грунина, В. Богомоллова, Р. Гриценко, О. Шевцової, О. Пластуна, С. Покропивного, Т. Васильціва та інших. [1–4]. Науковці у першу чергу приділяють значну увагу теоретичним засадам економічної та фінансової безпеки на мікро- і макро-рівні, з поміж них, виокремлюють напрямок дослідження безпеки банківської діяльності. Є велика кількість робіт, що досліджують окремі питання інформаційної, фінансової, кадрової безпеки банківських установ, але усі вони наділені змістом відокремлених частин єдиного цілого. У той же час, не вистачає досліджень, що дозволяють сформуванню цілісного бачення інструментарію комплексного забезпечення безпеки вітчизняного банку. І якщо сьогодні окремі питання оцінки рівня безпеки банків деякою мірою знайшли відображення у працях А. Єпіфанова, С. Побережного, О. Пластуна, М. Зубка, Т. Болгар та інших [2–4], то що стосується технологій діагностування стану безпеки банку – ці питання недостатньо вивчені сучасною економічною наукою.

Мета статті. Головною метою цієї статті є обґрунтування можливості діагностування стану безпеки вітчизняних банків через використання збалансованої системи показників (BSC) і системи показників відповідальності (ASC) та вироблення технологій їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Оцінки рівня безпеки банку, у більшості випадків, зводяться до оцінки економічної безпеки банку, що має цілком логічне пояснення. Під терміном «економічна безпека банку», більшість науковців розуміють сукупність охорони комерційної та банківської таємниці, що в понятійному аспекті його значення визначається предметом всієї банківської безпеки. Це пояснюється тим, що будь-які втрати банку – матеріальні, фінансові, кадрові, інформаційні тощо – мають економічні наслідки. [1].

Аналіз підходів до оцінки рівня економічної безпеки банку показує, що останні ґрунтуються на фінансово-економічних показниках діяльності, джерелом для розрахунку яких є дані фінансової звітності. Вважаємо, що такий підхід є звуженим щодо охоплення ризиків і загроз банківської діяльності,

він не відображає ймовірності їх впливу, а, по суті, більшою чи меншою мірою деталізує фінансово-економічний стан суб'єкта, динаміку його фінансових результатів.[5]. Історичний характер оцінки рівня економічної безпеки (оскільки фінансова звітність є історичним документом. – Авт.) унеможливило оперативного управління нею.

Ретроспективні оцінки рівня економічної безпеки банку беззаперечно мають свою цінність в управлінні банківською безпекою, проте, для оцінки результативності діяльності у стратегічному аспекті не дають змоги виявити «вузькі місця», за якими має бути посилена безпека. Разом з тим використання інформації лише фінансового характеру є недостатньою, неповною оскільки усі операції та процеси, що мають місце у банківській діяльності, не можна визначити у монетарних оцінках. Посилення поінформованості служб безпеки банку може бути досягнуто через діагностування стану безпеки банківської установи, а також обґрунтований підбір аналітичних інструментів, що дозволять об'єктивно діагностувати.

Поняття «діагноз» (грец.) означає «точно розпізнати, дослідити, скласти думку», «діагностика» трактується як розпізнавання стану об'єкта за прямими і непрямыми ознаками, знання характеристик, розпізнавання явищ за їх симптомами. Іншими словами, діагностика – це «управлінська робота з виявлення проблем і «вузьких місць» системи управління...» [6]. Виходячи з цих позицій, об'єктивної необхідності набувають проблеми обґрунтування використання «потрібних» аналітичних інструментів для якісного діагностування стану безпеки, які б передбачили можливість використання інформації фінансового та нефінансового характеру.

Переслідуючи мету вироблення технологій якісного діагностування стану безпеки банку, вважаємо за доцільне розмежування такого процесу за двома площинами.

I. «Банківська установа» – «внутрішнє середовище», як альтернативний варіант пропонуємо використовувати збалансовану систему показників (BSC – balanced scorecard) [7];

II. «Банківська установа» – «зовнішнє середовище», як альтернативний варіант пропонуємо використовувати систему показників відповідальності (ASC – accountability scorecard) [8].

Основна ідея методу збалансованої системи показників, запропонованого Р. Капланом і Д. Нортеном, – у стислій, структурованій формі, у вигляді системи показників представити менеджменту найважливішу для нього інформацію.

Ця інформація, з одного боку, має бути компактною, а з іншого – повинна відображати усі основні сторони діяльності економічного суб'єкта, системи [7]. Цю ідею екстраполюємо на систему безпеки банку.

Для вироблення технології діагностування безпеки банку у площині «банківська установа» – «внутрішнє середовище», спочатку необхідно уявити її форми і види. Аналіз наукової літератури та практики діяльності банківських установ не дає чіткої видової структури безпеки банку. Так, М. Зубок акцентує на особистій, колективній, економічній та інформаційній безпеці банку [3]. С. Малінін виділяє фізичну безпеку, інформаційну і економічну [9]. С. Побережний – розрізняє: організаційно-управлінську, економічну, інформаційну, техногенну, екологічну та пожежну, науково-технічну види банківської безпеки [4]. У нашому розумінні – безпека банківської установи, як будь-якого суб'єкта господарювання, є сукупністю напрямків, складових забезпечення такої безпеки, до яких можна віднести: фінансову (фінансово-економічну), інформаційну, кадрову, ресурсну, правову, іміджеву, техніко-технологічну та інші складові, що безпосередньо визначаються галузевою приналежністю окремого суб'єкта господарювання, його організаційною структурою, масштабами і диференціацією діяльності та низкою інших факторів. Саме таку видову структуру безпеки банку вважатимемо за основу при подальших дослідженнях.

Технологія діагностування стану економічної безпеки з використанням збалансованої системи показників включає такі етапи:

- Етап 1: Визначити видову структуру безпеки банку.
- Етап 2: Ідентифікувати показники-індикатори, які найбільш повно описують стан окремої складової безпеки, у кількості 2-4 для кожної з них.
- Етап 3: Визначити «коридор» значень: мінімальне та максимальне значення з вибірки (вибірка здійснюється по 6-10 банках у межах банківської групи (I-IV)).
- Етап 4: Визначити фактичне значення кожного показника-індикатора для банку, безпеку якого діагностують.
- Етап 5: Дати нормалізовану оцінку кожного показника-індикатора (за 10-ти бальною шкалою).
- Етап 6: Визначити вагу кожного показника-індикатора в межах виокремленої складової безпеки банку.
- Етап 7: Дати нормалізовано-зважену оцінку кожного показника-індикатора з врахуванням ваги останнього.
- Етап 8: Визначити інтегрований показник за кожною складовою безпеки банку.
- Етап 9: Оцінити «баланс» між складовими безпеки банку.
- Етап 10: Виробити заходи направлені на «збалансування» безпеки банку за виокремленою видовою структурою.

Для діагностування стану безпеки банку рекомендуємо використати наступну аналітичну таблицю (табл. 1).

Підсумкова оцінка діагностування стану безпеки банку у площині «банківська установа» – «внутрішнє середовище» виходить з умови «збалансованості» складових безпеки. (табл. 2).

**Модель збалансованої системи показників (BSC)
для діагностування стану безпеки банку
(площина «банківська установа» – «внутрішнє середовище»)**

№ з/п	Індикатори складових безпеки банку	Мін значення	Мак значення	Факт. значення	Нормалізована оцінка за 10-бальною шкалою, балів	Вага	Нормалізовано-зважена оцінка
1.1.	J1.1.						
1.2.	J1.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Фінансова складова»							
2.1.	J2.1.						
2.2.	J2.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Інформаційна складова»							
3.1.	J3.1.						
3.2.	J3.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Кадрова складова»							
4.1.	J4.1.						
4.2.	J4.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Ресурсна складова»							
5.1.	J5.1.						
5.2.	J5.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Правова складова»							
6.1.	J6.1.						
6.2.	J6.2.						
Інтегрований показник оцінки J«Іміджева складова»							
n.1.	Jn.1.						
n.2.	Jn.2.						
Інтегрований показник J«N... складова»							

Джерело: складено автором самостійно

Таблиця 2

**Умова збалансованої оцінки безпеки банку
(площина «банківська установа» – «внутрішнє середовище»)**

$J_{\text{«Фінансова складова»}}$	=	$J_{\text{«Кадрова складова»}}$	=	$J_{\text{«Ресурсна складова»}}$
=		=		=
$J_{\text{«Іміджева складова»}}$	=	$J_{\text{«Правова складова»}}$	=	$J_{\text{«Інформаційна складова»}}$
=		=		=
$J_{\text{«N-2... складова»}}$	=	$J_{\text{«N-1... складова»}}$	=	$J_{\text{«N... складова»}}$

Джерело: складено автором самостійно

Критерієм дотримання такої «збалансованості» є виконання рівності:

$$\Delta J(j_n) \leq 1, \quad (1)$$

де j_n – інтегрований показник «Фінансова складова», «Кадрова складова» тощо.

Діагностування стану безпеки банку у площині «банківська установа» – «зовнішнє середовище» бачимо через використання системи показників відповідальності. Вона ґрунтується на теорії зацікавлених сторін, яку вперше презентував Р. Фрімен [8]. Теорія зацікавлених сторін не цікавиться власне фірмою (установою, банком), хоча й розглядає пов'язані з ними бізнес-процеси та їх результати, вона призначена для пошуку своєрідного «балансу інтересів» між самими фірмою (установою, банком), і різними зацікавленими сторонами. Теорія спрямована виключно на зацікавлені сторони. Враховуючи вище, передумовою реалізації системи показників відповідальності є ідентифікація зацікавлених сторін діяльності банківської установи. У нашому випадку зацікавленими сторонами банківської установи визначимо: Національний банк України як регулятор банківської діяльності; акціонери, власники (які не беруть безпосередньої участі в управлінні установою); контрагенти – I (дебітори – які користуються ресурсами банку); контрагенти – II (кредитори – які поповнюють ресурси банку); трудові ресурси (профспілка); державні владні структури (у т. ч. ДПП, ПФУ).

Технологія діагностування стану безпеки банку у площині «банківська установа» – «зовнішнє середовище» передбачає послідовність таких етапів:

0 етап – ідентифікувати зацікавлені сторони банківської установи (оптимальна кількість груп від трьох-чотирьох до шести-восьми);

I етап – визначити внески для кожної групи зацікавлених сторін, які банк отримує від них, і стимули (вигоди), які отримують від банку зацікавлені сторони (внески і стимули потрібно згрупувати за пріоритетами, тобто розташувати таким чином, щоб було видно найважливіші з них);

II етап – визначити ключові показники для внесків і стимулів у межах зацікавлених сторін;

III етап – визначити «коридор» значень: мінімальне і максимальне значення з вибірки (вибірка здійснюється по 6–10 потенційних та реальних банках у межах банківської групи (I–IV));

IV етап – визначити фактичне значення кожного показника, що характеризує внески і стимули банку;

V етап – дати нормалізовану оцінку кожного показника (за 10-ти бальною шкалою);

VI етап – оцінити «баланс інтересів» за внесками і стимулами у межах зацікавлених сторін;

VII етап – виробити заходи, направлені на «баланс інтересів» зацікавлених сторін задля безпеки банку.

Для діагностування стану безпеки банку у площині «банківська установа» – «зовнішнє середовище» рекомендуємо використати аналітичну *табл. 3*.

Таблиця 3

Система показників відповідальності для діагностування безпеки банку (площина «банківська установа» – «зовнішнє середовище»)

Внески	Показники				Стимули	Показники			
	Міні значення	Макс значення	Факт. значення	Нормалізована оцінка за 10-ти бальною шкалою балів		Міні значення	Макс значення	Факт. значення	Нормалізована оцінка за 10-ти бальною шкалою балів
Національний банк України як регулятор банківської діяльності									
Y_{v1}					Y_{s1}				
Акціонери, власники (які не приймають участі в управлінні)									
Y_{v2}					Y_{s2}				
Контрагенти – I (дебітори)									
Y_{v3}					Y_{s3}				
Контрагенти – II (кредитори)									
Y_{v4}					Y_{s4}				
Трудові ресурси (профспілка)									
Y_{v5}					Y_{s5}				
Державні владні структури (у т.ч. ДПП, ПФУ)									
Y_{v6}					Y_{s6}				

де $Y_{v1} - Y_{v6}$ – система показників, які характеризують внески зацікавленої сторони,

$Y_{s1} - Y_{s6}$ – система показників, які характеризують внески зацікавленої сторони.

Джерело: складено автором самостійно

Підсумкова оцінка діагностування стану безпеки банку у площині «банківська установа» – «зовнішнє середовище» виходить з умови «збалансованості» внесків і стимулів у межах окремої зацікавленої сторони (*табл. 4*).

Таблиця 4

Умова збалансованої оцінки безпеки банку (площина «банківська установа» – «зовнішнє середовище»)

$$\begin{aligned}
 Y_{v1} &= Y_{s1} \\
 Y_{v2} &= Y_{s2} \\
 Y_{v3} &= Y_{s3} \\
 Y_{v4} &= Y_{s4} \\
 Y_{v5} &= Y_{s5} \\
 Y_{v6} &= Y_{s6}
 \end{aligned}$$

Джерело: складено автором самостійно

Висновки. Отже, діагностування стану безпеки вітчизняних банків з використанням збалансованої системи показників (BSC) – у площині «банківська установа» – «внутрішнє середовище» і системи показників відповідальності (ASC) – у площині «банківська установа» – «зовнішнє середовище» сприятиме якісній оцінці результативності діяльності у стратегічному аспекті, дозволить виявити «вузькі місця», за якими має бути посилена безпека у банку. Запропоновані технології діагностування стану безпеки змінюють вектор оцінки від технічного підходу до фундаментального, що, в свою чергу, дасть можливість завчасно виявляти загрози банківської діяльності, мінімізувати банківські ризики і, як наслідок, підвищити ефективність діяльності.

Список використаних джерел

1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру // Творчі дискусії з проблем суспільного розвитку // http://www.ief.org.ua/Arjiv_EP/Baranovskyi106.pdf.
2. Єпіфанов А. О., Пластун О. Л., Домбровський В. С. та ін. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: Монографія / За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
3. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: підручник / Зубок М. І., Яременко С. М. – К.: КНЕУ, 2012. – 473 с.
4. Слободяник Ю.Б. Фінансова безпека банківської діяльності: Навч. посібник для самостійного вивчення дисципліни «Безпека банків» / [уклад. С. М. Побережний, О. Л. Пластун, Т. М. Болгар] ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 112 с.
5. Яремко І. І. Формалізація оцінки економічної безпеки соціально-економічних систем: концептуальні засади і підходи // <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/23255/1/41-276-280.pdf>.
6. Раппорт В. Ш. Диагностика управления: практический опыт и рекомендации. – М.: Экономика, 1988. – 127 с.
7. Каплан Роберт С., Нортон Дейвид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию : Пер. с англ. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2004. – 320 с.
8. Freeman R. Edward Strategic Management: A Stakeholder Approach / Freeman R. Edward. – Harpercollins College Div, 1984. – 275 p.
9. Мойсеенко І. П., Мартинюк О. А. Методика діагностики рівня економічної безпеки банку // Економічні науки: збірник праць. – 2012. – № 8. – С. 35–42.

Тринька Л. Я.

Аналитические инструменты и технологии диагностирования состояния безопасности отечественных банков

Обоснованно целесообразность диагностирования состояния безопасности отечественных банков. Предложены технологии реализации аналитических инструментов – сбалансированной системы показателей (BSC) и системы показателей ответственности (ASC) для диагностирования состояния безопасности отечественных банков.

Ключевые слова: *диагностирование, безопасность банка, сбалансированная система показателей (BSC), система показателей ответственности (ASC).*

Trynka L.

Analytical instruments and technologies of diagnosticating of the state of safety of domestic banks

Grounded expedience of diagnosticating of the state of safety of domestic banks. Technologies of realization of analytical instruments are offered - the balanced system of indexes (BSC) and system of indexes of responsibility (ASC) for diagnosticating of the state of safety of domestic banks.

Key words: *diagnosticating, safety of bank, balanced system of indexes (BSC), system of indexes of responsibility (ASC).*

Тринька Людмила Ярославівна – доцент кафедри обліку і аудиту Інституту магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ), кандидат економічних наук, доцент.

УДК 336.711+338.24.021.8

О. А. Золотарева

**БАНК КАПИТАЛА
КАК ТРЕТИЙ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИЙ СУБЪЕКТ**

Запропоновано створення нової макроекономічної структури регулювання ринку, що включає центральний уряд, центральний банк і банк капіталу. Банк капіталу дозволить сформувати і специфікувати оборот фінансового капіталу, а також сприятиме звільненню центрального банку від непрофільних функцій.

Ключові слова: *центральный банк, банк капіталу, нетрадиційна грошово-кредитна політика, імплікативні інвестиції, специфікація обороту капіталів.*

Постановка проблеми. Как известно, традиционная денежно-кредитная политика направлена на поддержание краткосрочной рыночной процентной ставки на определенном уровне посредством применения операций на открытом рынке, сочетающихся с постоянно доступными инструментами поддержания и изъятия ликвидности, а также механизмом обязательного резервирования.

Однако, начиная с августа 2008 года, традиционные инструменты денежно-кредитного регулирования оказались недостаточными в обеспечении

© О. А. Золотарева, 2014